

I. A KUTATÁSI TÉMA BEMUTATÁSA

Az oktatás a modern gazdaság egyik kulcságazata. Ezt bizonyítandó elég csak annyit megemlíteni, hogy az összes oktatási kiadások mértéke a fejlett országokban a 20. század végére elérte a GDP 6-7%-át. Ugyanakkor az oktatás, mint a társadalom tagjainak, a gazdaság alkalmazottainak nevelője és képzője, egyre fontosabb szerep tölt be társadalom fejlődésében és a gazdaság teljesítményének alakulásában is. Az egyre szélesebb tömegeket felölelő oktatás egyéni és közösségi ráfordításai és az oktatás társadalmi, gazdasági hatásai egyértelművé tették, hogy az oktatás gazdasági szemléletű elemzése elkerülhetetlen. Elkerülhetetlen, mivel az oktatás területén jelentős befektetések valósulnak meg, mely befektetések jelentős haszonnal járnak mind az egyén, mind a társadalom számára.

Az oktatás hosszú távú céljainak kijelölésében a mindenkori politikai erőviszonyok mellett komoly szerepet játszik az is, hogy a különböző kormányzatok, társadalmak milyen gazdasági jelentőséget tulajdonítanak az oktatásnak, hogy milyen elméleti megközelítést fogadnak el az oktatás gazdasági szerepéről. Hiszen a közoktatás célja az egyének képzésén keresztül a társadalmi jólét növelése is. Igen, a munkanélküliség csökkentése, a jólét növelése, a gazdaság növekedéséhez való hozzájárulás, a társadalmi integráció fokozása mind olyan célok, melyeknek elérése érdekében a politika egyre nyíltabban megfogalmazott elvárásokkal fordul az oktatási intézmények felé.

A múltbéli tapasztalatok alapján az oktatásba való nagyobb befektetés magasabb gazdasági-társadalmi hasznot hoz, tehát egy társadalom képzettségi szintjének növekedése visszahat a gazdasági növekedésre is, ugyanakkor a szakértői előrejelzések szerint a következő néhány évtizedben a magasán képzett foglalkoztatási csoportokban nagymértékben növekedni fog a megfelelően képzett munkaerő iránti igény. Ezért a közös európai gazdaságpolitika egyik kulcsterületévé váló foglalkoztatáspolitikában az emberi alkalmazkodóképesség fejlesztése – ennek részeként az oktatás, a humántőke-beruházás – fontos szerephez jut.

A regionális versenyképesség kérdéseivel foglalkozó elméletek egyértelműen kimondják, hogy a fejlett gazdaságok versenyelőnye elsősorban azok tudás-előállítási és -hasznosítási képességein nyugszik. *Von Thünen* szerint: „Mivel az iskolázottabb nemzetek ugyanolyan anyagi javakkal több jövedelmet hoznak létre, mint az iskolázatlanabb népek, és mivel a magasabb iskolázottság csak a több anyagi jószág elfogyasztásával járó oktatási folyamaton keresztül biztosítható, az iskolázottabb népek nagyobb tőkét birtokolnak, amelynek hozadéka a munka nagyobb termelékenységében fejeződik ki” (*Thünen, 1875*).

Ugyanakkor a határok egyre könnyebb átjárhatóságával az emberi tőke egyik alapvető jellemzője, a mobilitás egyre erőteljesebben nyilvánul meg – ezt nevezik munkaerő-migrációnak. Ez azt jelenti, hogy egy humántőke-beruházás elvándorolhat, és térben máshol térül meg.

A disszertáció a fentiekben leírt hármas kérdéskör egymásra gyakorolt hatásait és azoknak a határon túli magyarságra kifejtett veszélyeit tárgyalja. Ez a hármas kérdéskör:

- a. Az oktatás mint humántőke-beruházás;
- b. Az oktatásnak mint beruházásnak a gazdasági fejlődésre való hatása;
- c. A migráció mint a humántőke-beruházás és -megtérülés közti kapcsolatot megbontó jelenség és ennek negatív hatásai a gazdasági fejlődés szempontjából.

Ennek érdekében a disszertációban azt a kérdéskört járom körül, hogy egy bizonyos területen, régióban milyen mértékű a humántőke-beruházás, ez mekkora megtérülést mutat, ugyanakkor hogy ezen beruházás megtérülését miként tudja

befolyásolni a migráció. Vagyis az elvándorlás során mekkora, pénzben kifejezhető hátrány éri azt a területet, ahol megtörtént a humántőkébe való beruházás, azonban a beruházás megtérülésének nem haszonélvezője az illető régió, mivel a beruházás térben máshol térül meg. Ez a régió jelen disszertáció esetében szélesebb értelemben a határon túli magyarság Kárpát-medencei térsége, szűkebb értelemben pedig Erdély.

A disszertáció létjogosultságát – vagy még inkább szükségességét – alátámasztandó, jelen munkámban részletesen kitérek a humántőkének a regionális fejlődésben betöltött szerepére, ezáltal fejtve ki, hogy miért jelent óriási veszélyt a határon túli magyarok régiók gazdasági fejlődésére a humántőke elvándorlása, vagyis a migráció.

A disszertáció tulajdonképpen két jelenség – a humántőke-beruházás és a migráció – közti kapcsolatnak a hatásáról szól, a gazdasági fejlődés kontextusában. A humántőkének a gazdasági fejlődésben betöltött óriási szerepe adja meg az alapot arra nézve, hogy miért is fontos nekünk ezzel a témával foglalkoznunk. A disszertáció az oktatás és a migráció együttes jelenségének a gazdasági fejlődésre gyakorolt negatív hatásait egy konkrét erdélyi példán keresztül, egy saját modell alapján elvégzett pénzügyi számításokkal támasztja alá.

II. A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA

T. W. Schultz, a „human capital” elméletek atyja a múlt század második felében tett egy korszakalkotó kijelentést, miszerint az USA emberi tőkéje nagyságrendileg azonos a hagyományos értelemben vett tőkéjével. És az emberi tőke értéke azóta egyre csak növekszik, felértékelve ezáltal az emberi tőkébe való beruházások fontosságát is. Ez különösen fontos a természeti erőforrásokban, valamint pénzügyi tőkében szegény országok számára.

A magyar nemzetstratégiának is fontos eleme az emberi tőkében rejlő előnyök kiaknázása. Ez még nagyobb hangsúlyt kap a határon túli magyarság esetében, hisz ezen közösségeknél nemcsak gazdasági fontossága van az emberi tőkének, hanem egzisztenciális vonzata is. Ezen közösségek léte, avagy megszűnése múlik az emberi erőforrás minőségén, a közösséget alkotó egyének képzettségén. Ezt az elvet mind az anyaország, mind a határon túli magyarság vezetői, véleményformáló személyiségei felismerték. Az anyaországból egyre komolyabb oktatási támogatások jutnak a határon túli magyarságnak, ugyanakkor a határon túli magyar települések is az országos átlag felett költenek az oktatásra. Igen, elmondható, hogy egy komoly humántőke-beruházás valósul meg a határon túli közösségek esetében.

Azonban létezik egy alapvető probléma, nevezetesen a migráció. A migráció révén az ezen területeken megvalósult humántőke-beruházás térben máshol térülhet meg. Ez a jelenség a határon túli magyarság számára már egy létező veszély, amelynek nemcsak demográfiai, hanem pénzügyi vonatkozásai is vannak. Oktatásszervezéssel foglalkozó személyként fontosnak tartottam a fenti jelenség kutatását, következményeinek elemzését, ugyanakkor néhány gyakorlati javaslat megfogalmazását a káros következmények enyhítése érdekében.

III. A DISSZERTÁCIÓ CÉLKITŰZÉSEI

A disszertáció célja statisztikai adatok és különböző pénzügyi mutatók segítségével kiszámolni a határon túli magyarság migrációs veszteségének gazdasági, pénzben kifejezhető értékét, és ezáltal felhívni a figyelmet a határon túli magyarság esetében jelentkező, migráció okozta, pénzben kifejezhető humántőke-veszteségekre.

A hipotézis, amire a munkámat alapozom, az, hogy a humántőkének mint beruházásnak az elvesztése egy régió számára egy létfontosságú sikerességi tényező elvesztését is jelenti egyben. És a határon túli magyarság által lakott régiók fejlődésének egyik nagy akadályát épp ez jelenti, vagyis az ottani lakosságnak az anyaországba való vándorlása.

Ennek a jelenségnek pénzben, értékben való kifejezését azért tartom szükségesnek, mert a nemzetpolitikával foglalkozó szakemberek hajlamosak a migrációt egy szociológiai, demográfiai jelenséggé redukálni, miközben annak komoly gazdasági hatásai is vannak.

A disszertáció részcéljait, melyekre az egyes fejezeteket építem, valamint a kérdéseket, amelyekre a válaszokat keresem, a következőképpen fogalmaztam meg:

- A humántőke fontosságának elemzése a regionális gazdasági fejlődésben. Miért fontos a határon túli magyar régiók fejlődése szempontjából a képzett humántőke jelenléte?
- Az embernek mint beruházásnak az elemzése. Miért több az ember egy statisztikai adathoz a gazdaság számára, hogyan válik az ember pénzben kifejezhető beruházássá?
- Nemzetközi statisztikák elemzése a gazdasági fejlődés és az oktatásra fordított összegek tükrében. Valóban létezik összefüggés a két jelenség között? Egy régió fejlődése szempontjából ténylegesen akkora jelentőséggel bír a képzett munkaerő?
- A migráció hatásainak elemzése. Miért több a migráció, mint embereknek egyik helyről a másik helyre való vándorlása, milyen gazdasági érdekek húzódnak meg ezen jelenség mögött?
- A romániai oktatási, humántőke-beruházások mértéke és azok megtérülése. Létezik egy országos átlag fölötti oktatási beruházás a többségében magyarok lakta területeken, és ha igen, akkor ez viszonylítható-e az illető területek gazdasági fejlődéséhez? Milyen hatással van a migráció ezen területek gazdasági fejlődésére, mekkora beruházási érték elvesztését jelentik a Romániából emigrált emberek, mekkora beruházást visznek magukkal ezek a személyek?

Mivel az elemzett jelenség nagyon komplex, nagyon sok tényező hatását figyelembe lehetne venni, kellene venni. Azonban a disszertáció terjedelmi korlátaiból adódóan nem lehetett mindegyikre részletesen kitérni. Így megpróbáltam csak a témához legszorosabban kapcsolódó jelenségeket tárgyalni.

IV. A DISSZERTÁCIÓ MÓDSZERTANA ÉS FORRÁSMUNKÁI

Módszertanát tekintve a disszertáció leíró és feltáró jellegű. Leíró, mivel alapvetően a szakirodalomban megismert, másutt már sikeresen alkalmazott gyakorlatra támaszkodik. Ugyanakkor feltáró is, hiszen statisztikai jelzőszámok és empirikus kutatások, felmérések eredményeire is támaszkodik.

Az disszertáció két jelenség alapos elemzését feltételezte: egyrészt az oktatás-gazdaságtanét, másrészt pedig a migrációét, valamint ezen két jelenségnek a gazdasági fejlődésre való hatását. A kutatás során, a disszertáció célkitűzéseit szem előtt tartva, először is a nemzetközi és hazai szakirodalmat, szakkönyveket tanulmányoztam át a fent említett két témakörben.

A nemzetközi szakirodalom forrását az oktatás-gazdaságtan esetében elsősorban a közgazdaságtan nagy klasszikusainak írásai jelentették Adam Smith-től Engelig. Ezen klasszikusok között vannak, akik alaposabban foglalkoznak az emberi tőke problémáival. De a legnagyobb szaktekintély ezen a területen T. W. Schulz a *Beruházás az emberi*

tőkébe című művével. Ezen tudománynak többek közt van két jeles magyar képviselője is Polónyi István és Varga Júlia személyében.

A migrációs elméleteknek is bőséges irodalmuk van. Jelen munkához alapvető segítséget nyújtottak Varga Árpád és Horváth István írásai, amelyekben a Romániából elvándorolt magyarokról találtam hasznos adatokat. A megtérülési mutatók számításához a Román, illetve a Magyar Központi Statisztikai Hivatal jelentései mellett a Székelyudvarhelyi Modern Üzleti Tudományok Főiskolája, valamint a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem hallgatóival végzett kutatások eredményeit is felhasználtam.

V. A DISSZERTÁCIÓ FELÉPÍTÉSE

A disszertáció első része a humántőkének a gazdasági fejlődésben betöltött kitüntetett szerepét mutatja be. Itt keresem a választ arra a kérdésre, hogy miért annyira fontos az oktatás és a migráció közös hatásait vizsgálni, amikor egy régió fejlődéséről van szó. Ugyanakkor ebben a részben az általam kutatott témakörnek a regionális tudományban való helyét is keresem. Az emberi beruházás, a humántőke minősége a regionális elméletek szintjén mint versenyképességi tényező jelenik meg, ezáltal ennek megléte vagy hiánya sikerességi faktor tud lenni egy területi egység számára.

A következő rész az oktatás mint humántőke-beruházás elméleti kérdéseit tekinti át. Ezen fejezetben belül a közgazdaság humántőkére vonatkozó fontosabb elméleteit ismertetem, majd az emberi erőforrás képzését mint beruházási lehetőséget tárgyalom. Ezek az elméletek is a humántőkének a gazdasági fejlődésben betöltött fontos szerepét támasztják alá.

Ezt követően az oktatással kapcsolatos nemzetközi elemzéseket, statisztikákat mutatok be, melyek rávilágítanak arra, hogy egyes országoknak mennyire fontos a humán erőforrás képzése. Az itt bemutatott statisztikai sorok segítségével is az oktatás és a gazdasági fejlődés közti kapcsolatot keresem. És az egyes nemzetközi szervezetek felmérései erre kiváló alappal szolgálnak. A fejezet végén egy saját elemzést is mutatok, melyben az oktatásra fordított kiadások és a gazdasági fejlettség közti összefüggés számszerűsítésére tettem kísérletet korrelációs számítások segítségével.

A negyedik rész a migráció jelenségének elméleti kérdéseit mutatja be, kitérve az Erdélyből kivándorolt magyarság számszerű elemzésére is. A fejezet elején mélyrehatóan foglalkozom a migrációs elméletekkel, a migráció szociológiájával. Ezt követően a romániai magyarság számszerű alakulását elemzem, majd a Magyarországra bevándoroltak helyzetét is tárgyalom.

A disszertáció első négy része tehát annak bizonyításához szolgál alapul, hogy miért fontos nemzetgazdasági szinten foglalkoznunk az oktatás és migráció közti kapcsolattal, hogy miért kiemelt fontosságú ez a két jelenség, amikor a határon túli magyar régiók gazdasági fejlődéséről beszélünk.

Az ötödik rész az előző két nagy kérdéscsoport, az oktatási beruházások, valamint az emigráció közös regionális hatásait vizsgáló számításokkal foglalkozik. A fejezet első felében a romániai megyék esetében számoltam ki az összefüggést az oktatási kiadások és a gazdasági fejlettség között. Ehhez az oktatási kiadásokban, valamint az egy főre jutó GDP-ben fellelhető területi különbségek szolgáltak alapul. Ezt követően arra a kérdésre kerestem a választ, hogy tulajdonképpen mekkora veszteséget jelentenek az eddig elvándorolt és az ezután elvándorolni szándékozó személyek a határon túli közösségek számára. Ennek érdekében először a romániai humántőke-beruházás megtérülésével foglalkoztam. Ebben a részben – statisztikai adatokra, valamint gyakorlati felmérésekre támaszkodva – kiszámoltam néhány megtérülési mutatószámot az oktatásra vonatkozóan. Ezen mutatószámok, valamint a migrációs részben tárgyalt migrációs számok alapján

végeztem el azokat a számításokat, melyek az emberi tőkébe való beruházások migráció okozta veszteségeit számszerűsítik.

Ezt követi az összegző fejezet, melyben a disszertáció újszerű megállapításait tekintem át.

A disszertáció végén, mellékletként, a munkámban bemutatott számítások alapján a határon túli magyarság oktatási finanszírozásában fellelhető dilemmák feloldására próbálok meg néhány javaslatot tenni. Ennek érdekében az elején bemutatok néhány, a témával kapcsolatos politikusi véleményt, majd egy határon túli oktatási intézmény küldetésnyilatkozatán keresztül pár gyakorlati javaslatot is megfogalmazok a határon túli magyar nemzetpolitikával kapcsolatosan. Mindezek azt mutatják, hogy mind politikai szinten, mind az egyes oktatási intézmények szintjén már felismerték az általam tárgyalt probléma jelentőségét.

1. A humántőke szerepe a regionális gazdasági fejlődésben

Miért is fontos és aktuális téma számunkra a humántőke-veszteségekkel foglalkozni? Hisz a határok nélküli Európában a személyek, a munkaerő szabad áramlása egy természetes dolog, egy uniós alapjog.

Ez a jelenség azonban nem egy régiósemleges dolog, ennek a jelenségnek nyertesei és vesztesei vannak. Mivel a munkaerő egy beruházás, humántőke-beruházás eredménye, az a terület, ahonnan a munkaerő elvándorol, elveszít egy beruházást, míg az a terület, ahova vándorol, nyereséggé válhat, könnyelheti el a képzett munkaerőt.

A humántőke legfontosabb tulajdonsága a gazdasági fejlődés szempontjából a minőség – ennek a gyökere a tudásban rejlik. A regionális tudományban a *tudásnak*, mint a regionális fejlődés meghatározó tényezőjének a felismerése csak a kilencvenes években kezdődött meg. A regionális fejlődést vizsgáló elméletek mindig tükrözték a közgazdaságtudomány aktuális paradigmáit, így például a neoklasszikus elmélet a tőke- és munkahatásokat hangsúlyozta, vagy az exportbázis-elmélet a gazdasági szerkezetet alakító szektorok szerepét a területi növekedésben. A hetvenes években az endogén fejlődés elméletében azonban már felbukkannak a belső tényezők között az emberi erőforrások.

A verseny széles értelemben véve mindig másokkal való versengést, rivalizálást jelent a szűkös erőforrásokért, avagy a szűkös fogyasztási javakért. A vállalatok között piaci verseny van, de az a kérdéses, hogy az országok, régiók között régóta folyó rivalizálás vajon versenynek tekinthető-e. Azonban a régiók között nemcsak egyszerű rivalizálás érhető tetten, hanem megjelentek „versenyszerű” jellemzők is: a városok, régiók, országok közötti „hagyományos” vetélkedés napjainkban a globalizációs hatások miatt új értelmet nyert. Az országon belüli térségek közötti versenyben a szűkösség alapvetően két összekapcsolódó tényezőre vezethető vissza: az új piaci szegmensekben történő, speciális szakértelmet igénylő befektetésekre, valamint a tehetséges szakemberekre. Így a térségek versenye olyan képesség, amelyik „odaragasztja” vagy odavonzza a befektetéseket és a tehetséges munkaerőt, és a fő cél, hogy „fenntartsák vonzóerejüket mind a munkaerőre, mind a tőkére” vonatkozóan. Nemcsak a régió kívüli tőkét és a kreatív munkavállalókat kell odacsábítani, hanem a turistákat is, valamint a helyi vállalkozókészséget is élénkíteni szükséges.

A régiók versenyképességét hosszabb távon, áttételeken keresztül befolyásoló tényezők köre igen összetett, amelyeket napjainkban a sikeresség fogalma fog össze. Ugyanakkor a versenyképességet hosszabb távon társadalmi, környezeti és egyéb folyamatok is befolyásolják, melyeket sikerességi faktoroknak nevezünk. Egyik legfontosabb sikerességi faktor a jelenlegi gazdasági környezetben a humán tőke.

Ennek a fejezetnek a mondanivalója számunkra az, hogy a humántőke mint a regionális fejlődés kulcstényezője egyértelműen egy versenyképességi tényező a regionális, a területi egységek közt folyó versenyben. Ugyanakkor különböző típusú és fejlettségi szinten lévő régiók egyaránt versenyeznek a képzett humántőkéért, hisz ez egyben egy sikerességi faktor is. Ezek tükrében a humántőke-beruházások mobilitása, térben máshol való megtérülése regionális problémaként fogalmazható meg, hisz a régiók közti verseny következtében a képzett munkaerő oda vándorol, ahol jobban megfizetik. Ennek a jelenségnek pedig mérhető regionális hatásai vannak.

A fentieket figyelembe véve, ha Erdélyről mint a határon túli magyarok lakta egyik legfontosabb régió fejlődési lehetőségeiről vagy ennek problematikájáról beszélek, nem kerülhet meg a humántőke, valamint a hozzá kapcsolódó jelenségek problémaköre. A regionális verseny színpadán Erdély számára egy fontos sikerességi faktor a humántőke és annak minősége. Ez a történelem folyamán sokszor előnyt jelentett Erdélynek, hisz az erre a területre jellemző multikulturális közeg (magyarok-románok-szászok) mindig is pezsdítően hatott a gazdaság fejlődésére. Azonban ha a jólképzett munkaerő elvándorol, ez az előny megszűnik. Így válik a migráció a demográfiai, számbeli veszteségeken túl regionális sikerességi, gazdasági problémává.

2. Az ember és az oktatás szerepe a gazdaságban

Miért is ennyire fontos tényező az ember a gazdasági fejlődésben? Miért szán ilyen fontos szerepet a humántőkének a regionális tudomány? Ezen kérdések megválaszolásához meg kell vizsgálnunk az embernek a gazdasági vérkeringésben betöltött kitüntetett szerepét. Mert az ember nem csak egy egyszerű számadat a gazdaság számára. A statisztikai hivatal demográfiai jelentéseiben szereplő pluszok és mínuszok mögött a háttérben komoly gazdasági jelenségek és következmények húzódnak meg. Mivel az ember beruházás. Humántőke-beruházás. Így az Erdélyből elvándorolt emberek is a demográfiai adatokon túl komoly humántőke-beruházást jelentenek. Minden elvándorolt személy egy elveszett beruházás, egy elveszett regionális sikerességi faktor. Ebben a fejezetben ezt a folyamatot vizsgálom, vagyis hogy az ember miként is válik beruházássá.

Az emberi beruházás, a „human capital” fogalma egyáltalán nem új keletű. Kialakulása leginkább a klasszikus közgazdaságtan úttörőire vezethető vissza. Már Adam Smith külön fejezetet szentel *A Nemzetek Gazdagsága* című könyvében az oktatás szerepének a gazdasági-társadalmi fejlődésben. Rámutat, hogy az iskolázottságnak és az annak révén megszerzett tudásnak, képzettségnek döntő szerepe van mind az egyén, mind az ország jövedelmének alakulásában.

A modern human capital elmélet atyjának az amerikai Theodore W. Schultz-ot tartják, aki *Beruházás az emberi tőkébe* című munkájában elsőként kísérelte meg számszerűsíteni az USA emberi tőkéjének nagyságát. Azt találta, hogy ez nagyságrendileg azonos az USA hagyományos tőkéjével, sőt számításai szerint meg is haladja azt.

De hát mitől is beruházás a human capital? Attól, hogy időbe és pénzbe kerül, és ennek később meg kell térülnie. Feltevődik a kérdés, hogy kinek a számára kell megtérülnie az emberi tényezőbe való beruházásnak. Erre a választ úgy kereshetjük, hogy megnézzük, valójában ki is ruház be. Ha ezt részleteiben vizsgáljuk, az derül ki, hogy a beruházások egy része a családokat (az egyént) terheli, más része az egész társadalmat, illetve az annak képviselőjében fellépő államot. Ezért a megtérülésnek is két részre kell oszlani, egyrészt családi (egyéni) megtérülésre, másrészt egy társadalmi megtérülésre, ami a társadalom (állam) által való ráfordításokat teszi kifizetődővé.

Az egyéni megtérülés nem más, mint amit közönségesen bérnek nevezünk. A társadalmi megtérülés már jóval bonyolultabb dolog. Beletartozik mindaz, ami lehetővé teszi, hogy egyre hatékonyabb, modernebb termelési eszközök működésével, egyre jobban

szervezett szolgáltatásokkal és infrastruktúrákkal tesszük mind hatékonyabbá a nemzeti jövedelem, a GDP termelését. Az emberi tőke elmélete arra a tapasztalatra épít, hogy a magasabb iskolázottság magasabb keresetekkel jár együtt. Az elmélet képviselői szerint ennek oka az, hogy a beruházások az emberi tőkébe *növelik az egyén termelékenységét*. A magasabb iskolázottság tehát a nagyobb termelékenység következtében jár együtt nagyobb keresetekkel, a nagyobb termelékenység pedig a tanulás/tanítottás vagy az emberitőke-beruházás más formáinak következménye.

Az állam valamennyi országban investál az emberi tőkébe, az oktatási rendszer egy részét mindenhol kormányzati forrásokból tartják fenn. Az állam oktatási beruházásainak pénzbeli motivációját, megtérülését az egyének által befizetett adók és illetékek jelentik. Azonban az állam részvétele a humántőke fejlesztésben sokkal összetettebb. Az állami szerepvállalás mellett legfontosabb érvként azt szokták felhozni, hogy az oktatás nemcsak az oktatásban résztvevő egyéneknek hoz hasznot, az oktatás nem egyszerűen magánjószág, hanem úgynevezett kvázi közjószág, *externális (a társadalom egésze számára érzékelhető) hozamokkal jár*. Az állam oktatási szerepvállalását közgazdasági szempontból elsősorban ezzel, az oktatás externális hatásaival szokták indokolni.

Amennyiben az oktatást beruházásként fogalmazzuk meg, ennek a beruházásnak kell legyen egy megtérülése, mely a beruházás hatékonyságát mutatja meg, hisz a beruházók csak az esetben hajlandóak finanszírozni egy projektet, ha az hatékony. A hatékonyság és a finanszírozás közti összefüggés mérésére használják a költség-haszon elemzést.

Az *egyéni megtérülés* vizsgálatakor arra a kérdésre keressük a választ, hogy mennyire jövedelmező az egyén számára a tanulás. Az egyéni megtérülés alakulását az oktatás iránti kereslet változásának magyarázatához szokták felhasználni.

A *társadalmi megtérülés* elemzésekor azt vizsgáljuk, hogy a társadalom számára mennyire jövedelmező az oktatásra, egyes oktatási fokozatokra vagy a különböző oktatási programokra költeni. A társadalmi megtérülési számításokat annak vizsgálatára szokták használni, hogy hatékonyan osztják-e el a rendelkezésre álló erőforrásokat az oktatási és más célok, illetve az oktatáson belül a különböző programok között.

Nemzetközi és hazai elemzések egyaránt azt mutatták az elmúlt években, hogy azoknak az országoknak sikerült a gazdasági növekedésben felzárkózni a korábban évtizedeken át előttük járókhoz, amelyek egy viszonylag hosszú távú és anyagiakban, valamint időben ráfordítás-igényes beruházást, az oktatási célra fordítottat előtérbe helyezték. Tapasztalati tény az is, hogy azok az országok, amelyek bruttó nemzeti termékük nagyobb hányadát fordítják oktatásra, általában hosszabb távon jelentősebb és tartósabb gazdasági növekedést érnek el.

Az ember minél képzetesebb, annál nagyobb hozzáadott értékű munkát képes megvalósítani. És ennek a nagyobb hozzáadott értéknek az eredményeit nemcsak az egyén, hanem az egész társadalom élvezi. Így nemcsak az egyénnek, hanem az egész társadalomnak érdeke a jól képzett személyek megléte. Azonban ezt a képzettséget csak komoly erőfeszítések árán lehet megszerezni, mely erőfeszítés mind az egyén, mind a közösség számára komoly pénzkiadással jár – így válik az oktatás beruházássá.

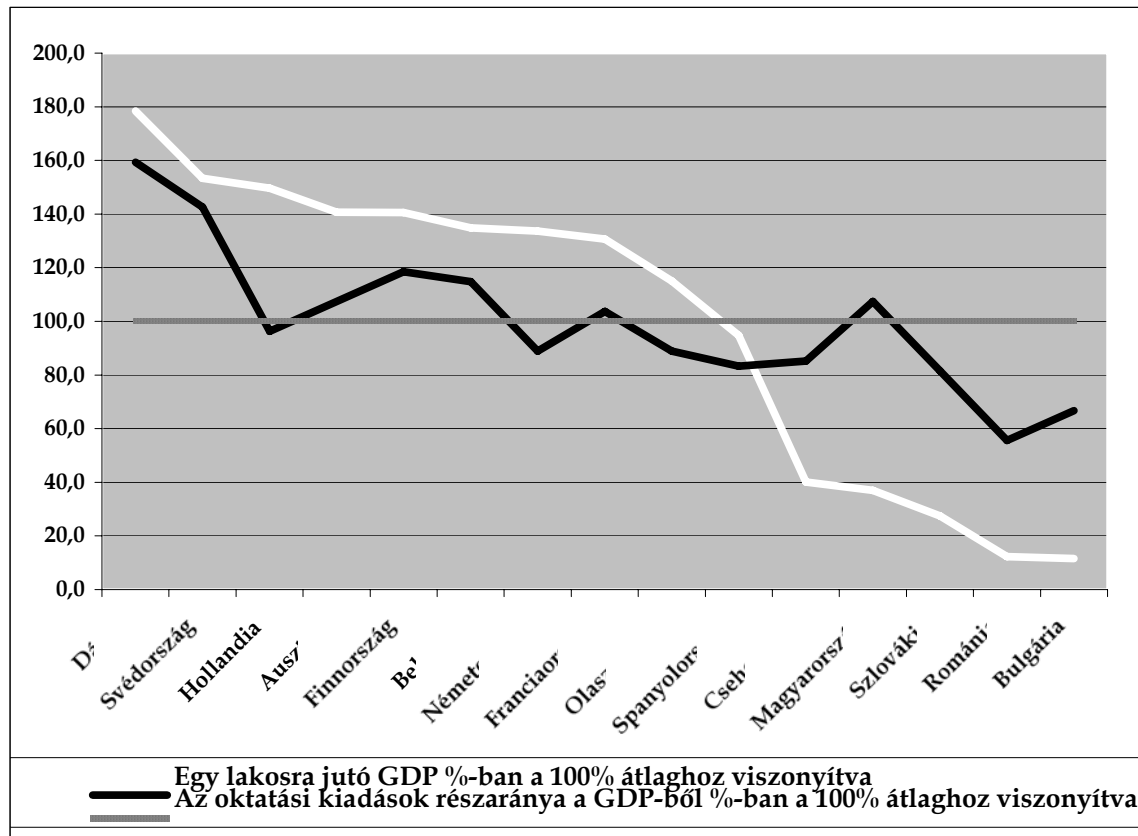
Az OECD-jelentésekből is levonhatók azok a következtetések, melyek szerint szoros összefüggés van a humántőke minősége és a gazdasági fejlettség között. Munkámban számszerűsítettem is ezt az összefüggést. A számszerűsítéshez két mutatót használtam, és pedig az egyes országok esetében az egy lakosra jutó GDP-t, valamint a GDP-ből az oktatásra fordított kiadások részarányát. Az elemzéshez 15 európai ország 2006-os adatait használtam. A grafikonokból kitűnik, hogy létezik összefüggés a két

jelenség között. Azon országok esetében, ahol magas az oktatásra fordított kiadások aránya, ott az egy személyre jutó GDP is magas, illetve fordítva (1. ábra).

Ezen vizuális bizonyítás mellett azonban szerettem volna számszerűsíteni a két jelenség közti kapcsolatot. Ehhez pedig a korrelációs együtthatót hívtam segítségül. A korrelációs együttható azt méri, hogy két jelenség között milyen szoros összefüggés tapasztalható. A mi esetünkben a kérdés az, hogy mennyire szoros az összefüggés az egy lakosra jutó GDP és a GDP-ből az oktatásra fordított kiadások aránya közt.

Számításaim során a következő eredményekre jutottam: a fenti két jelenség közti korrelációs együttható 0,76, ami egy nagyon szoros összefüggést jelez.

1. ábra: Az egy lakosra jutó GDP, valamint a GDP-ből az oktatásra fordított kiadások részaránya közti összefüggés az egyes országok esetében

Forrás: saját szerkesztés

Mivel a gazdasági fejlődés több tényező együttes hatásának eredménye, merész gondolat volna egyértelmű ok-okozati viszonyt feltételezni a gazdasági fejlettség és az oktatás minősége között. A fenti elemzésekből azonban egyértelműen megállapítható, hogy a két jelenség nem semleges egymás számára.

3. Migráció

A migrációt leginkább mint szociológiai jelenséget tarják számon, melynek értelmében egyes személyek lakóhelyet változtatnak. Azonban az előző fejezetekben is láthattuk, hogy ezek a személyek többet jelentenek, mint a statisztikai jelentésekbe bejegyzett plusz vagy mínusz számok. Ezek az emberek komoly humántőke-beruházást képviselnek, hisz a társadalom, ahol ezen személyek születtek, az nevelte, oktatta, képezte őket. És az illető terület, régió számára egy sikerességi faktorrá válhattak volna, hisz képzettségük eredményeként hozzáadott érték révén emelték volna az illető régió gazdasági fejlettségét,

jólétét. Azonban ha ezek a személyek elvándorolnak, a képzettséget is magukkal viszik, ezáltal a sikerességi faktor és vele együtt a gazdasági jólét is elvándorol.

Erdélyből az elmúlt 30 év során nagyon sok ember vándorolt el, magával víve az itt kapott képzettséget mint humántőke-beruházást, és ezáltal egy kis részt is az itteni gazdasági jólétből. Ez az elvándorlás főleg a magyar nemzetiségű személyekre volt jellemző, és ezáltal a magyarok lakta területek versenyképessége is csökkent.

Migrációnak nevezik azt a folyamatot, melynek során egyes személyek, vagy csoportok úgy váltanak lakókörnyezetet, illetve társadalmat, hogy ez a váltás időlegesebből tartóssá, huzamossá válik. Ugyanakkor van a népességmozgásnak egy évszázadok óta szinte észrevétlenül folyó tipikus eset, a munkaerő-migráció.

A migráció kiváltó okai sokfélék. Az Európai Közösség országain belül például szabadon mozoghat a munkaerő. A globális méretűvé szélesedett nemzetközi gazdasági munkamegosztás egyfelől munkaerőhiányt idézett elő a fejlett ipari országokban, másfelől bizonyos régiókat a perifériára szorított, s ezekben munkaerő-felesleget hozott létre. Kissé másként fogalmazva úgy is mondhatnánk, hogy óriási gazdasági és társadalmi szintkülönbségek alakultak ki Nyugatról Keletre haladva, amelyek még nagyobbak, szinte áthidalhatatlanok Északról Délre tekintve. A nehézségeket fokozta az ún. fejlődő országok túlnépesedése, a Föld egyes régióiban bekövetkezett demográfiai robbanás. Ehhez társul a ma már kiterjedt kommunikáció, amely megkönnyíti az emberkereskedők számára, hogy bevándorlókat toborozzanak a gazdag országokba.

A fentiekhez hasonló események láncolata járult hozzá a Romániából nyugatra tartó migráció megjelenéséhez is. Csak az Erdélyi magyar lakosság esetében a Ceaușescu-i diktatúra végén, az ország akkori politikai és gazdasági közállapotaiból kiábrándultak s életlehetőségeik jobbítását egyelőre külföldön remélők számát 100-150 ezerre, a már korábban (elsősorban Izraelbe, Németországba, Magyarországra) emigráltak számát pedig legalább 50 ezerre becsülhetjük. Az erdélyi magyarság vándorlási vesztesége három és fél évtized alatt összesen 150-200 ezer főre tehető.

A román, valamint a magyar statisztikai és rendészeti hivatalok adatai alapján elég nehéz pontos választ adni a romániai magyar közösségek migrációs veszteségeire. A munkámban idézett elemzések sokszínűsége, különbözősége is bizonyítja, hogy csak becslésekre hagyatkozhatunk. Az elemzések eredményeit egybevetve jelen munkámban az elmúlt 30 év migrációs veszteségét a romániai magyar közösség esetében 200.000 személynek veszem, amelyből a Magyarországra emigrált személyek száma 170.000. A további vizsgálataim során ezeket a számokat használom.

4. Az oktatási beruházás társadalmi megtérülése Romániában

A disszertációban bemutattam, hogy mennyire fontos tényező a humántőke egy régió gazdasági fejlődésében. Ez alól Erdély sem kivétel. Azonban azt is bemutattam, hogy ez a terület milyen komoly migrációs veszteségeket szenvedett el az elmúlt néhány évtizedben, mely veszteségeknek súlyos gazdasági következményei vannak/lehetnek. Ezen veszteségek kiszámítása érdekében ebben a részben az előző fejezetekben tárgyalt két jelenséget, - nevezetesen a humántőke-beruházást és a migrációt - fogom összekapcsolni.

A gazdasági, pénzügyi veszteségek kiszámítása az előző fejezetek részadataira támaszkodva, statisztikai adatok sokaságát felhasználva egy saját modell alapján történik. Ahogy már utaltam rá, a jelenség komplexsége következtében a modell még finomítható, ez azonban túlmutat egy ilyen munka szintjén. Viszont már ennek a modellnek a segítségével is választ kapunk a kérdésre, miszerint éri-e az erdélyi magyarságot a migráció következtében számottevő gazdasági, pénzügyi veszteség, mely veszteség komolyan befolyásolhatja a régió gazdasági fejlődését. Ugyanakkor ezen modell

segítségével kiszámítható, hogy nagyságrendileg mekkora is volt az erdélyi magyarság pénzügyi vesztesége az elmúlt 30 év migrációjának következtében.

Disszertációmmal tehát arra a kérdésre keresem a választ, hogy létezik-e összefüggés a gazdasági fejlődés és az oktatás minősége között. Ebben a részben ezt az összefüggést Románia megyéi esetében vizsgáltam, vagyis kerestem a választ arra a kérdésre, hogy létezik-e különbség Románia egyes megyéi között a gazdasági fejlettség tekintetében, ha létezik, mekkora a különbség, hogy létezik-e különbség Románia egyes megyéi között az oktatási kiadások tekintetében, és ha igen, mekkora, és nem utolsósorban, hogy létezik-e összefüggés a gazdasági fejlettség és az oktatási kiadások mértéke között ezen megyék esetében. A gazdasági fejlettség mérésére az egy lakosra jutó GDP-t, míg az oktatás minőségének mérésére az egy lakosra jutó oktatási kiadásokat használtam.

A jelenség elemzése, számszerűsítése érdekében megvizsgáltam, hogy Románia egyes megyéiben mennyit költenek az oktatásra. Ezt az egy diákra, valamint az egy lakosra számolt oktatási kiadások mutatják meg. A közölt számsorok és számítások alapján létezik egy, az országos átlagot jóval meghaladó oktatási (humántőke-) beruházás a magyarok lakta vidékeken, ami szűk értelemben Székelyföldet, bővebben pedig egész Erdélyt jelenti. Ez a jelenség ezen területek számára egy pozitívum, aminek a versenyképességben, sikerességben kellene visszaköszönnie. Azonban ez a pozitívum jelen esetben nem tud kiteljesedni, mivel az országos átlagot meghaladó oktatási beruházás nem mindig ezen a területen térül meg.

Ahogy az előző fejezetekben az egyes országok esetében is kiszámoltam, úgy most Románia esetében is elvégzem a korrelációs számítás a gazdasági fejlődés és az oktatási kiadások közti összefüggésre vonatkozóan. Amennyiben összehasonlítjuk az egy lakosra jutó GDP-t, valamint az egy lakosra jutó oktatási kiadásokat, arra a következtetésre jutunk, hogy van összefüggés ezen két jelenség között. Hisz a magasabb egy lakosra jutó GDP-vel rendelkező megyék többnyire Erdélyben vannak, akárcsak a magasabb egy lakosra jutó oktatási kiadásokkal rendelkező megyék. A két jelenség közti összefüggés pontosabb mérésére, számszerűsítésére ez esetben is kiszámoltam a korrelációs együtthatót. A korrelációs együttható az elemzett két jelenség, vagyis az egy lakosra jutó GDP, valamint az egy lakosra jutó oktatási kiadások közti összefüggés erősségét méri, számszerűsítve azt. A korrelációs együttható ebben az esetben 0,4. Ez a mutató egy közepesen gyenge erősségű kapcsolatot jelez az elemzett két jelenség között.

Számításaim alapján létezik egy közepes, de inkább gyenge összefüggés a gazdasági fejlődés és az oktatási kiadások mértéke között a romániai megyék esetében. Az összefüggés a két jelenség között tehát nem annyira szignifikáns, mint az az egyes országok szintjén érzékelhető volt. De ez természetes, hisz a regionális szintű gazdasági fejlődést nem lehet egy egytényezős kapcsolatra redukálni. Ez esetben egy sokkal komplexebb hatásmechanizmussal állunk szemben, amelyben az oktatásra fordított kiadások mértéke csak egy kis részt képvisel. Hogy csak néhány tényezőt említsek: a személyek országon belüli mobilitása sokkal erőteljesebb, mint az országhatárokon átívelő migrációja, így az oktatás révén megvalósult humántőke-beruházás nagyon könnyen más területen térülhet meg; a nagyobb városok, gazdasági centrumok szívóhatása, hisz ezek könnyedén elvonják a jól képzett munkaerőt a néhány száz kilométerre lévő kisebb településekről; az egyes megyék demográfiai jellemzői; az egyes megyék, települések gazdasági szerkezete (amelyet a rendszerváltás előtt központi szinten határozott meg a kormányzat, és amelybe az illető településeknek nem volt beleszólásuk), és a sort még folytathatnánk.

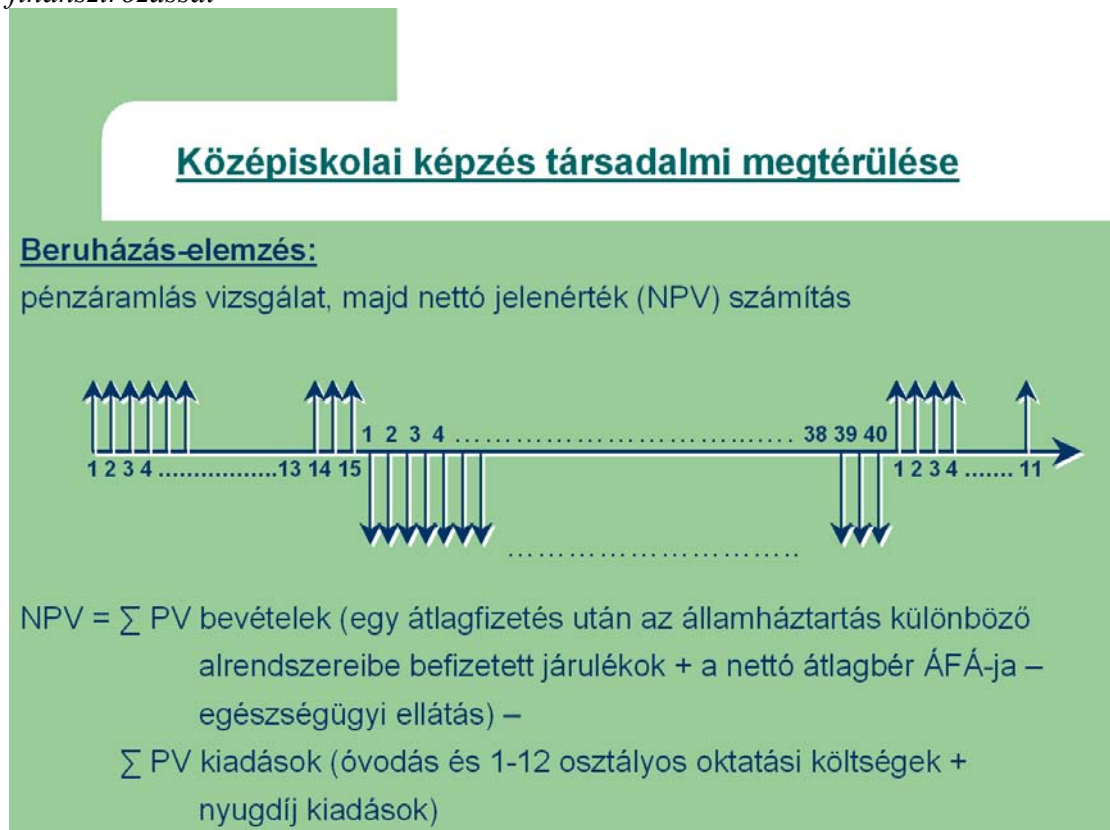
A fenti elemzésekből megállapítható az a tény, hogy miközben a többségében magyarok lakta megyék az oktatási kiadások területén országos szinten az élvonalban

szerepelnek, addig a gazdasági fejlettség területén csak az országos átlag körül helyezkednek el. Azonban a két jelenség közti összefüggés gyengesége arra a következtetésre juttat, hogy a magyarok lakta területek gazdasági fejlődésben mutatkozó hátrányát nem lehet egyértelműen csak a kivándorlás számlájára írni. Természetesen ez a jelenség is közrejátszik egy bizonyos mértékben a gazdasági fejlődés lassú menetében, de ez csak egy tényező a régiók fejlődését befolyásoló komplex tényező együtteséből. Ugyanakkor ez a megállapítás semmit sem változtat azon a sajnálatos tényen, hogy a többségében magyarok lakta területről kivándorló személyek az országos átlagnál magasabb mértékű oktatási beruházást visznek magukkal.

A fejezet következő része az oktatást mint beruházási formát próbálja elemezni, ugyanakkor a beruházások elemzése során alkalmazott módszerekkel vizsgálni ezt a jelenséget Románia esetében. Ha az oktatást beruházásként kezeljük, akkor a számítások beruházás-elemzésként jelennek meg. Beruházások elemzésekor pedig arra a kérdésre keressük a választ, hogy a beruházónak érdemes-e vagy sem egy bizonyos beruházást megvalósítania, jelen esetben tehát arra kerestem választ, hogy az oktatásba befektetők számára megtérül-e ez a befektetés vagy sem.

Ehhez elsősorban meg kell vizsgálni, hogy kik az *oktatásba beruházó szereplők*. Beruházás-elemzéskor figyelembe kell venni a beruházás megvalósításához szükséges összes kiadást, valamint a beruházás által produkált összes nyereséget. A disszertáció céljának szempontjából tárgyalt esetben a beruházás maga az egyén mint adófizető állampolgár, a beruházó pedig az állam. A beruházási összeg megállapításához az állam által az egyénre költött közpénzek összegét, míg a beruházás által produkált nyereségek megállapításához az egyén által az államnak befizetett adók nagyságát kell kiszámítani.

2. ábra: Az alapfokú oktatás társadalmi megtérülése – helyi önkormányzati finanszírozással

Forrás: saját szerkesztés

A disszertációban elvégzett számításaim eredményeként azt kaptam, hogy az államháztartás szempontjából vizsgálva Romániában az oktatási beruházások megtérülése 10,9%-os (IRR – belső megtérülési ráta = 10,9%), az NPV-je pedig 13.082 euró. A kiszámolt 10,9%-os belső megtérülési ráta azt jelenti, hogy az államháztartás által az egyénbe fektetett minden egyes euró évi 0,109 plusz eurót hoz az államháztartásnak. A 13.082 eurós NPV – nettó jelenérték azt jelenti, hogy ha az államháztartás az egyén képzésébe fekteti a fentebb kiszámított összeget, ez a tőke 71 év alatt 13.082 euróval fog többet gyarapodni, mint ha 4%-os kamatlábbal (megtérülési mutatóval) rendelkező bankbetétbe fektette volna.

Ha az oktatás társadalmi megtérülését vizsgáljuk Romániában az államháztartás szempontjából, a következtetésünk az, hogy mivel az oktatási beruházások NPV-je pozitív, megéri az oktatásba beruházni. A pozitív különbség, mint pótlólagos adóbevétel, a gazdasági fejlődésben, valamint az állam jóléti feladatainak ellátásában bekövetkező javulásban lesz megtalálható! Ha ezt a Románia esetében kiszámolt megtérülési rátát összehasonlítjuk a nemzetközi statisztikákkal, azt látjuk, hogy ez a szám beleillik a nemzetközi számsorba. A számítások jobb érzékeltetése érdekében grafikus ábrázolásban is bemutatom a jelenséget (2. ábra).

5. A humántőke beruházás és a migráció

Az előző fejezetben leírtak alapján érdemes az oktatásba beruházni, mivel ezen beruházásnak jók a megtérülési mutatói. Azonban léteznek helyzetek, amikor a beruházás és a megtérülés közti kapcsolat sérül. Egy ilyen helyzet a határon túli magyarságé is. Ez esetben az oktatási beruházás a kivándorlás következtében térben máshol térül meg, vagyis egy ország költségvetése által megvalósított oktatási beruházás átvándorol egy másik országba, és ott fog adófizető állampolgár formájában megtérülni. Ezt a jelenséget a következőkben egy romániai esettanulmányon keresztül mutatom be.

Romániai kivándorlás. Számításomat a Romániából kivándorolt magyar nemzetiségű személyek megbecslésével kezdem. A kivándorlás tárgykörét illetően több tanulmány is napvilágot látott, melyekből néhányat az előző fejezetekben be is mutattam. Ezen tanulmányok alapján az Erdélyből kivándorolt magyar nemzetiségű román állampolgárok valós számát 200.000-re tehetjük, melyből megközelítőleg 170.000 Magyarországra települt ki. (Varga Á., Horváth I.)

Romániai beruházás. A munkám első felében egy egész fejezetet szenteltem annak a jelenségnek a tanulmányozására, miszerint az ember egy beruházás, az emberi munkaerőben rejlő képzettség pénzben is kifejezhető. A következőkben azt vizsgálom, hogy mennyibe is került egy erdélyi magyar kivándorló egy erdélyi adófizetőnek. Így ha a 2006-os költségvetési adatokat vesszük figyelembe, Romániában egy diák képzésére átlagban 692 eurót fordítottak egy évben. Ez az összeg a 3 év óvodával, valamint az 1-től a 12. osztályig terjedő időszakkal, 15 évre számolva 10.381 eurót tesz ki. Ha csak ezt a 15 év oktatási alapképzést vesszük alapul, akkor a 170.000, Magyarországra kivándorolt erdélyi magyar oktatási költsége 1.764.800.000 eurót (441,2 milliárd forint) jelent, mely összeget a helyi költségvetésbe befolyó erdélyi magyar adófizetők pénzéből finanszíroztak. Ez tehát egy 1.764.800.000 euró humántőkeimportot jelent a magyar államnak, az erdélyi önkormányzatoknak pedig egy ugyanekkora humántőke-beruházás elvesztését.

Elvesztett romániai, megkerült magyarországi megtérülés. Ugyancsak a humántőkével kapcsolatos fejezetben belül tárgyaltam a humántőke-beruházások megtérüléséről, vagyis: az emberi munkaerő képzésében rejlő beruházásnak mind társadalmi, mind egyéni szinten meg kell térülnie, mely megtérülésnek szintén pénzben

kifejezhető értéke van. A következő számítás esetében a humántőke-beruházások társadalmi megtérülésére fektetem a hangsúlyt.

A Romániából Nyugatra kivándorolt személyek nem a román, hanem más, nyugati országok államháztartásai számára váltak adóbefizetőkké, esetünkben Magyarország számára. Így a következőkben azt vizsgálom, hogy mennyi adóbefizetéstől esett el a román költségvetés, illetve mekkora adóbefizetést jelentenek a kitelepült erdélyiek a magyar költségvetés számára. Először azt számoltam ki, hogy ha a kivándorolt személyek a román államháztartás számára váltak volna adófizetőkké, a 40 éves munkaidő alatt ez mennyi adóbefizetést jelentett volna. Ez számszerűsítve a kivándorolt 170.000 személy esetében a következőképpen mutat:

Ha az emigrált személyek havi jövedelme csak a romániai átlagbér lenne, akkor ez személyenként havi 187 euró fizetés utáni járulékot jelent (vállalkozó + munkavállaló), ami évi 2.249 euró, ez pedig negyven év alatt 89.950 euró államháztartási befizetés személyenként (RSH). Természetesen ez esetben is korrigálnom kell az egészségügyi és nyugdíjkiadásokkal, hisz amennyiben ezek a személyek nem vándoroltak volna el, igénybe vették volna a román állam közszolgáltatásait. Azért csak ezzel a két költségfajttával számoltam, mivel a modellben végig csak az egyénekhez direkt módon köthető kiadásokat vettem figyelembe. Az egy személyre jutó egészségügyi kiadás évente 161 euró, ami negyven évre 6.428 eurót jelent. Az átlagos nyugdíj havi 85 euró, ami évi 1.015 euró, a 11 éves átlagos nyugdíjidőre számolva 11.161 euró. Ezáltal a negyvenévi államháztartási befizetés egy személyre, korrigálva az egészségügyi és nyugdíjkiadásokkal, 72.361 eurót tesz ki. Amennyiben ezt a 170.000, Erdélyből kivándorolt személyre számítom, akkor az összeg több mint 12 milliárd euró, a román államháztartás különböző alrendszereibe be nem fizetett adólejt jelent.

Ezek az adók a román helyett a magyar költségvetést gazdagítják, de nem ekkora, hanem az ottani fizetések jóval nagyobb mértékéből kifolyólag sokkal nagyobb összegekkel. A következőkben ennek az összegnek a nagyságát fogom megbecsülni. Ha a 170.000 kitelepültből csak 70,9%-ot veszek figyelembe, akkor arról a 120.000 emigrált személyről beszélek, akik 35 évnél fiatalabbak. Ők legalább 30 évig lesznek adófizetői a magyar államnak. Amennyiben havi jövedelmük a magyar átlagbér, akkor ez személyenként havi 452 euró fizetés utáni járulékot jelent (vállalkozó + munkavállaló), ami évi 5.427 euró. Azonban ez esetben is figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a kivándorolt személyek igénybe veszik a magyar állam által nyújtott közszolgáltatásokat. Ahogy a romániai humántőke megtérülési számításainál, úgy ez esetben is azzal az egyszerűsítéssel élek, hogy csak azokat a közkiadásokat vettem figyelembe, melyek közvetlenül kapcsolódnak az egyének életéhez. Ezek az oktatási, egészségügyi és nyugdíjkiadásokat foglalják magukban. Egy 35 év fölötti személy esetében azonban csak az egészségügyi és nyugdíjkiadásokat szükséges figyelembe vennünk. Magyarországon az egy főre jutó egészségügyi kiadások évi 431 eurót tesznek ki. Ezt az összeget levonva a befizetett adók és járulékok összegéből 4.996 eurót kapunk évente, ami harminc év alatt 149.890 euró egészségügyi kiadásokkal korrigált államháztartási befizetést jelent személyenként (KSH). A magyarországi havi átlagnyugdíj 238 euró, ami egy évre 2.860 euró, és a 11 átlagos nyugdíjévre számolva 31.457 euró. Így ha a 30 évre számolt befizetett adók és járulékok összegét korrigálom a nyugdíjkiadásokkal is, akkor 118.434 eurót kapok személyenként. Amennyiben ezt a 120.000 kivándorolt 35 év alatti személyre számítom, akkor ez az összeg több mint 14 milliárd euró, a magyar államháztartás különböző alrendszereibe befizetett, ugyanakkor az egészségügyi és nyugdíjkiadásokkal korrigált adóforintot jelent.

Ha a beruházás és a megtérülés közti kapcsolat szemszögéből vizsgálom ezt a jelenséget, ez azt jelenti, hogy ez egy olyan megtérülés a magyar államháztartás számára,

melynek érdekében nem volt szükséges beruházást megvalósítani, hisz a humántőke-beruházás anyagi terhét, az oktatási kiadásokat az erdélyi önkormányzatok, ezáltal az erdélyi adófizetők viselték.

Azonban az a tény, hogy a kivándorolt személyek révén az erdélyi magyar települések költségvetései finanszírozzák részben a magyarországi munkaerő képzését, nem csak az erdélyi települések számára negatívum. A probléma mélyebb elemzésével arra a következtetésre jutunk, hogy ez a folyamat az anyaország számára is negatív vonatkozású. Hiszen demográfiai szempontból nézve a jelenséget, hosszú távon ez a folyamat az erdélyi magyar települések kiüresedését jelenti, és – ha csak az anyaország érdekeit tartjuk szem előtt – így nem lesz, honnan pótolni a magyarországi lakosság lélekszámbeli apadását. Vagyis ez a folyamat ellentmond egy hosszú távú, nemzeti „magyarságstratégiának”.

A fenti számítások esetében nem is annyira a számok, mint inkább maga a jelenség és az arányok a fontosak. Vagyis az erdélyi önkormányzatok részéről hiába történik egy, az országos átlagot meghaladó oktatási beruházás, a kivándorlás következtében ez térben máshol térül meg, így az oktatási beruházás és megtérülés földrajzi helyének szétválása tovább növeli a területi (regionális) egyenlőtlenségeket. És amint láttuk, azáltal, hogy ezen átlag fölötti oktatási beruházások a városfejlesztési munkálatok rovására történnek, a kivándorlás negatív hatása duplán érvényesül az erdélyi önkormányzatoknál. Ha a disszertáció első felében tárgyalt regionális szintű versenyképességet és sikerességet vesszük alapul, elmondható, hogy a fenti folyamat eredményeként épp egy sikerességi faktort, a képzett humántőkét veszítik el az erdélyi települések, ezáltal is fokozva lemaradásukat a regionális szintű versenyképesség területén.

VI. A KUTATÓMUNKA ÚJ EREDMÉNYEI

A disszertáció összeállítása érdekében végzett kutatómunka néhány újszerű módszer alkalmazását is szükségessé tette, ugyanakkor újszerű eredményeket is hozott, melyek a következők:

1. A romániai oktatásban fellelhető regionális különbségek számszerű elemzése. A disszertációban a Román Pénzügyminisztérium, valamint az Oktatási Minisztérium adatai alapján kiszámoltam az egy diákra, majd az egy lakosra jutó oktatási költségeket megyei bontásban, választ keresve az oktatási beruházások közti regionális egyenlőtlenségekre. Az disszertáció rámutat arra, hogy a többségében magyarok lakta megyékben jóval az országos átlag felett költenek oktatásra.
2. Korrelációs vizsgálat a romániai megyék esetében az oktatási kiadások mértéke és a gazdasági fejlődés közti összefüggésre vonatkozóan. Statisztikai adatok felhasználásával korrelációs együtthatót számoltam a fenti két jelenségre. A korrelációs elemzés azt mutatja, hogy létezik egy gyengén-közepes erősségű kapcsolat az oktatási kiadások mértéke és a gazdasági fejlettség között a román megyék esetében, de ez az összefüggés nem annyira szignifikáns, mint az egyes országok esetében volt, vagyis az országos átlagot meghaladó oktatási kiadások eredményei nem lelhetők fel a többségében magyarok lakta megyék gazdasági fejlettségében.
3. A romániai humántőke-beruházások (oktatási beruházások) megtérülésének számszerű vizsgálata, NPV, valamint IRR számolása. A disszertációban beruházás-elemző módszerek segítségével kiszámoltam a romániai emberi tőkébe való beruházások megtérülési mutatóit, ezáltal is rámutatva az oktatás fontosságára mind társadalmi, mind egyéni szinten.

4. Korreláció vizsgálata a gazdasági fejlettség és az oktatási kiadások aránya között, ennek az összefüggésnek számszerűsítése korrelációs együttható számítása révén egyes országok szintjén. A disszertációban korrelációs számítást végeztem az egy lakosra jutó GDP, valamint a GDP-ből az oktatásra fordított kiadások részaránya között. Több ország idevonatkozó adatait is figyelembe véve, a kiszámított korrelációs együttható is arra a következtetésre juttatott, hogy igen szoros összefüggés létezik a fent említett két jelenség között.
5. Két fontos regionális jelenség, a humántőke és a migráció egymásra, valamint a gazdasági fejlődésre gyakorolt hatásának vizsgálata. Meglehetősen alaposan tárgyaltam a munkámban mindkét jelenség elméleti kérdéseit, majd a humántőke beruházásként való megfogalmazása után a migrációt, mint a beruházás megtérülését befolyásoló tényezőt kezeltem.
6. A migráció pénzügyi vonzatainak elemzése a humántőke-beruházások tükrében egy erdélyi esettanulmányon keresztül. A disszertációban számszerűsítettem az Erdélyből kivándorolt személyek által elvitt humántőke-beruházást. Ez esetben nem is a pontos összeg a fontos, hanem a jelenség negatív hatásainak bemutatása, valamint az elveszített beruházás nagyságrendje. A számszerűsítés célja egyrészt a jelenség hihetetlen nagyságrendjére, volumenére való rámutatás, másrészt pedig a határon túli régiók gazdasági fejlesztésével foglalkozó szakemberek számára nyilvánvalóvá tenni a két jelenség együttes hatásainak fontosságát.

A disszertáció elején megfogalmazott hipotézisemet, miszerint a migrációnak komoly negatív következményei vannak a határon túli magyar közösségek gazdasági fejlődésére nézve, a konkrét pénzügyi számítások is igazolták.

VII. KONKLÚZIÓK

A disszertáció elején felállított hipotézis helyességét sikerült bebizonyítani. A határon túli magyar területek gazdasági fejlődésében pénzben kifejezhető óriási veszteségként jelentkezik a migráció. Mert az elvándorolt személyek egy komoly, pénzben kifejezhető beruházást, egy humántőke-beruházást visznek magukkal. Mert az ember gazdasági szempontból egy beruházás. És annak ellenére, hogy a többségében magyarok lakta területen megvalósul egy országos átlagot meghaladó humántőke-beruházás, ez nem látszik az illető területek gazdasági fejlődésében. Természetesen ez a nem kimagasló gazdasági fejlettség nem írható teljes mértékben a migráció számlájára, de a pénzügyi számítások azt igazolják, komoly pénzügyi veszteségeket okoz a migráció, ezáltal is hátráltatva az illető területek gazdasági fejlődését.

A disszertációban bemutatott elméletek értelmében megállapítható, hogy érdemes a humántőkébe beruházni mind az egyén, mind államháztartás szintjén. Ezt nemcsak a pénzügyi számítások támasztják alá, hanem az egyes országok statisztikai mutatói is hűen bizonyítják. Emellett a regionális elméletek is az egyik legfontosabb versenyképességi és sikerességi tényezőként említik a humántőkét. Ugyanakkor a humántőke esetében egy különleges beruházásról van szó. Hisz a beruházás tárgya nem egy szokványos állóeszköz. A beruházás tárgya maga az ember. Így ez a beruházás egy mobil beruházás, vagyis a beruházótól függetlenül más területre is tud vándorolni, ezáltal a megtérülés könnyen másé is tud lenni, mintsem azé, aki beruházott. Vagyis a humántőke, jellegéből kifolyólag, elvándorolhat, így a beruházás térben máshol térülhet meg. Ez a jelenség a határon túli magyarság esetében egy nagyon fontos dolog. Fontos, mivel ezeken a területeken megtörténik egy, az országos átlagot meghaladó humántőke-beruházás, azonban az emberek elvándorlása révén ez a beruházás máshol, többnyire az anyaországban térül meg.

Így ez a folyamat, a számszerű fogyás mellett, óriási tőkevesztést jelent a határon túli magyarság számára. Regionális kontextusban ez a jelenség a határon túli települések esetében egy versenyképességi tényező elvesztését, egy sikerességi faktor csökkenését jelenti.

A fentiek tükrében kijelenthető, hogy az anyaország határon túli magyarságpolitikája esetében fontos a határon túli magyar oktatás támogatása, a humántőke-beruházás minőségi emelése. Ez a támogatás azonban csak akkor tudja kiváltani az elvárt hatást, ha a jól képzett munkaerő nem vándorol át az anyaországba, vagyis az emberek tudásukat helyben kamatoztatják. Ennek érdekében a határon túli magyarság oktatási támogatása mellett elő kell segíteni a határon túli magyarság szülőföldön való érvényesülését is. Csak ez esetben éri el célját az oktatási támogatás, és válik igazán jó beruházássá az oktatás.

Ha a regionális versenyképesség esetében a humántőkének kitüntetett szerepet adunk, akkor az anyaország és a határon túli magyar lakta területek közti különbségek csak akkor fognak csökkenő tendenciát mutatni – és ezáltal ezen területek is versenyképessé válni a regionális versenyben –, ha az emberi tőkébe való beruházás helyben térül meg, ezáltal egy tényleges sikerességi faktor tud lenni az illető régiók számára.